№ 72 Մայիսի 15 (27) **1879** Մայիսի 15 (27) № 72

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի Կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անդրկովկասեան հայերի թիւը։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Գերմանիա։ Արտաքին լուրեր։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Թիւրքաց հայերի տնտեսական դրութիւնը։

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՅԵՐԻ ԹԻՒԸ

Նորերում ռուս «Кавказъ» լրագիրը հրատարակեց Կովկասի և Անդրկովկասի բնակիչների թիւը, որքան, յիշում ենք, 1869 թւի պաշտօնական ժողովրդագրութեան հրատարակութիւններից։

Մենք ամենքս, որոնք գիմնազիաներում ենք սովորել, յիշում ենք, որ քսան տարի սրանից առաջ Կովկասի և Անդրկովկասի ազգաբնակութեան թիւը աշխարհագրութեան ձեռնարկներում նոյն էր, ինչ որ հրատարակեց նորերում ռուս լրագիրը, այն զանազանութեամբ, որ մեր երկրի հայերի թիւը նոյն է մնացել 500,000 իսկ մնացած ազգութիւնների թիւը մի քանի հարիւր հազարով աւելացել է....

Թող ներեն մեզ ուրեմն, եթէ մենք յայտնենք որ փոքր ինչ կասկածաւոր աչքով ենք նայում այդ վիճակագրական թւանշանների ճշդութեան վրա։

Կամ պէտք է ընդունենք, որ հայերը բոլորովին հակում չունեն համեմատաբար բազմանալու, որ մեզ շատ կը զարմացնէր, որովհետև տնտեսական կողմից աւելի ապահոված ժողովուրդը, աւելի էլ հակումն ունի դէպի աճելը, կամ պէտք է ընդունենք որ թւանշանները ճիշդ չեն և ժողովրդագրութիւն անելու ժամանակ Վրաստանում բնակվող և միայն վրացերէն խօսող հայերին մեծ մասամբ վրացիների թւումն են հաշւում գաւառական և նահանգական վարչութիւնները, որոնց յանձնված է ժողովրդագրութեան գործը, իսկ թիւրքերէն խօսող հայերին թիւրքերի թւումն են հաշւում։

Կարծում ենք որ մեծ օգուտ կարող ենք բերել երկրի վիճակագրութեանը, եթէ վերաստուգենք այդ թւանշանները։ Ի հարկէ մեզ աւելի հետաքրքրում է նախ և առաջ Անդրկովկասում բնակվող հայերի թիւը իմանալ։

Մենք միջոց ունենք հեշտութեամբ և բաւական ճշդութեամբ կատարել այդ գործը, եթէ մեր լրագրի թղթակիցները մեզ օգնեն։

Ի հարկէ արդէն մեր լրագրի գոյութեան եօթ տարվայ ընթացքում բաւական տեղերից հաղորդվեցան մեզ տեղեկութիւններ անդրկովկասեան հայերի թւի մասին, և նրանցից արդէն կարելի էր կազմել մեր երկրի մի մասի հայ ազգաբնակութեան թւի ցուցակը,—բայց այդ ցուցակը դեռ շատ անկատար կը լինէր, որովհետև շատ տեղերից դեռ երբէք այդ տեսակ թւանշաններ ստացած չենք, իսկ որտեղից էլ ստացել ենք, հայերի թիւը մեծ մասամբ որոշված էր ոչ թէ ժողովրդի գլխների, կամ հոգիների թւով, այլ տներով։ Պէտք է ուրեմն հաստատ իմանալ, միջին թւով ինչքան հոգի կարելի է հաշւել հայոց տան մէջ։ Մենք ի հարկէ, հասկանում ենք, որ քաղաքացի և գիւղացի տան անդամների թիւը միմեանցից տարբեր կը լինի։

Մենք շատ շնորհակալ կը լինէինք, եթէ ամեն տեղ (միայն Անդրկովկասում, ուրեմն միայն կովկասեան սարերի այս կողմ, բացի Կարսի նահանգից), որտեղ ստացվում է «Մշակը», ներկայ յօդուածը կարդալուց յետոյ, երեք շաբաթվայ ընթացքում, իւրաքանչիւր հայաբնակ քաղաքից մեր մշտական թղթակիցը, իսկ իւրաքանչիւր գիւղից մի որ և է գրագէտ մարդ, հաղորդէին մեզ հետևեալ երկու տողից բաղկացած տեղեկութիւն, օրինակ, «Բագու քաղաքում այսքան հայ կայ.» կամ «Դալալ-Օղլու գիւղում այսքան հայ բնակիչ կայ։»

Լաւ է եթէ հաղորդէին ինչքան հոգի կայ այս ինչ քաղաքում

ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԵՐԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

—

Հրապարակական դասախօսութիւն, որ տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի Արհեստաւորների ընկերութեան մէջ մարտի 11-ին, և Թիֆլիսի Սօբրանիայի դահլիճում մարտի 25-ին, 1879 թւին։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

Հայաստանի դիրքը։—Գլխաւոր կէտերը Մեծ, Փոքր-Հայաստանի և Կիլիկիայի։—Վարչական բաժանումն Մեծ-Հայաստանի։—Էրզրում քաղաքը, որպէս կենտրօն տրանզիտի ճանապարհի։—Հանքերը և մինէրալական հարստութիւնները Կիլիկիայում։—Հանքային հարստութիւնները և Սօղանլուխի անտառը Ռուսաստանին նոր միացած Կարսի նահանգի մէջ։—Անտառները և վառելիքը Հայաստանում։—Ալաշկերտի դաշտավայրը։—Կենդանիներ։—Արօտատեղեր։—Տնային կենդանիներ։—Խաշնարածութիւն և անասնապահութիւն։—Երկրագործութիւն։—Բուսական հարստութիւններ։—Գինեգործութիւն, կաթնային տնտեսութիւն, շերամապահութիւն, այգեգործութիւն և պարտիզպանութիւն։—Ազգաբնակութիւն. Թիւրքերը, Հայերը և Քիւրդերը։—Երեք ցեղերի մօտ կնոջ դրութիւնը։—Արհեստները։—Հայուհին որպէս աշխատող կին։—Հայերը, որոնք անխառն են բնակվում Մահմետականներից։—Խոտորջուրի համայնքը։—Զէյթունի ընկերական ոգին։

—

Տիկիններ և Պարոններ

Ուզենալով ծանօթացնել ձեզ Հայաստանի տնտեսական դրութեան հետ, ես որքան կարողացայ, աշխատեցի, հաւաքեցի տեղեկութիւններ և վերաստուգեցի այդ տեղեկութիւնները Հայաստանից բազմաթիւ եկողների և Հայաստանին ծանօթ իմ մի քանի բարեկամների օգնութեամբ։ Այդ տեղեկութիւնները, որոնցից ես աշխատեցի կազմել Հայաստանի մի կենդանի պատկեր, ի հարկէ դեռ շատ պակասութիւններ ունեն։

Բայց եթէ ես կը կարողանամ ձեզ որ և է, ամենաթեթև, ամենաթոյլ, ամենափոքրիկ հասկացողութիւն տալ Հայաստանի բնական հարստութիւնների և նրա ժողովրդի տնտեսական դրութեան վրա,—ես ինձ շատ բաղդաւոր կը համարեմ։

Այնուհետև թող ուրիշները լրացնեն իմ առաջին աշխատանքի պակասաւոր տեղերը, որ ինչպէս ամեն առաջին փորձ, միշտ թոյլ, պակասաւոր և անհաստատ է լինում։

Մեր խօսակցութեան առարկայ կը լինի Թիւրքաց Հայաստանը և գլխաւորապէս Մեծ կամ Բարձր Հայաստանը։ Ձեր առաջ դրած Հայաստանի գեղեցիկ քարտէզը, որ յատկապէս իմ դասախօսութեան համար նկարել է իշխան Միքայէլ Բէհբութեան, կազմելով այդ քարտէզը Կովկասեան Զինուորական վիճակի 1877 թւի և Վենետիկի Մխիթարեանների 1849 թւի քարտէզների վրա, ներկայացնում է ձեզ Հայաստանի թէ քաղաքական բաժանումն և թէ նրա պատմական բաժանումն։ Մի կողմից նշանակված են այդ քարտէզի վրա ռուսաց, թիւրքաց և պարսից Հայաստանի սահմանները, իսկ միւս կողմից երևում են, ահա Հայաստանի պատմական սահմանները։ Անդրկովկասից դէպի հարաւ գտնվում է Մեծ-Հայաստանը, նրանից դէպի արևմուտք տարածվում է Փոքր-Հայաստանը, որ Մեծ-Հայաստանից աւելի նուազ հայոց ազգաբնակութիւն ունի, իսկ այդ վերջին երկրից դէպի հարաւ գտնվում է Կիլիկիա, որ յայտնի է իր քաջ լեռնաբնակ հայերով։

Իշխան Բէհբութեանի քարտէզի վրա նշանակված են Հայաստանի գլխաւոր գետերը և այդ երկրի գլխաւոր կէտերը, այն կէտերը, միայն որոնք հարկաւոր էին իմ դասախօսութեան համար և որոնք նշանաւոր են կամ որպէս բնակատեղի վալիի, կայմակամի և միւդիրի (начальники губерній, округовъ и уѣздовъ), կամ որպէս մեծ կենտրօններ և այս կամ այն արդիւնաբերութեան տեղեր։

Սրանք են Մեծ-Հայաստանի գլխաւոր կէտերը. Էրզրում, Հասան-Ղալա, Նարիման, Խնուս, Երզնկա, Բայբուրդ, Իսբիր, Կիսկիմ, Ալաշկերտ, Բայազէթ, Վան, Բաղէշ, (Բիթլիս), Մուշ, Սղերթ, Դիարբէքիր (Տիգրանակերտ), Եղեսիա, Խարբերդ։ Այդ բոլոր նշանաւոր կէտերը շրջապատված են երկու-երեք հարիւր գիւղերով, որոնց երեք չորրորդականը գրեթէ, հայաբնակ են։ Փոքր-Հայաստանում ես կը յիշեմ հետևեալ տեղերը. Արապկերտ, Կամախ, Գիւմիւշ-Խանէ, Տրապիզօն, Րիզէ, Եւդոկիա (Թոխատ), Սվազ (Սեբաստիա), Կարայիսար, Կէսարիա, Ամասիա Փոքր-Հայաստանի արևմտեան ծայրում և Մարաշ Կիլիկիայի սահմանի վրա։ Կիլիկիայում դուք տեսնում էք նշանակված Ադանա, Անթափ և Զէյթուն տեղերը։ Փոքր-Հայաստանից դուրս, բուն Փոքր-Ասիայում նշանակված էք տեսնում Անգօրա քաղաքը։

Վերջապէս քարտէզի վրա դուք նշանակված էք տեսնում մի քանի ամենանշանաւոր տեղեր Ռուսաստանին նոր միացած Կարսի նահանգի մէջ, որոնք են Կարս, Կաղզուան, Օլտի և Բաթում։

Մեր խօսակցութեան առարկայ, ինչպէս ասացի, կը լինի գլխաւորապէս Մեծ կամ Բարձր Հայաստան։ Ամբողջ Հայաստանը շատ բարձր դիրք ունի, շրջապատված ամեն կողմից սարերի շղթաներով, որ և առիթ է տուել մի գերմանացի նշանաւոր աշխարհագրին անուանել Հայաստանը մի օդային սարոտ կղզի (eine luftige Berginsel)։ Բայց ամենաբարձր դիրք ունի Մեծ-Հայաստանը, որ իր Էրզրում քաղաքով, կազմում է Հայաստանի միջին կէտը։ Մեծ կամ Բարձր Հայաստանը, Թիւրքաց տէրութեան տակ գտնվելով, բաժանվում է երեք վիլայէթների վրա՝ Դիարբէքիրի, Վանի և Էրզրումի վիլայէթների վրա։ Էրզրում (կամ Կարին) քաղաքը, մինչև վերջին ռուս-թիւրքաց պատերազմի սկիզբը և վերջը, եղել է Թիւրքիայից Պարսկաստան և փոխադարձապէս անցնող տրանզիտի ճանապարհի կենտրօն։ Քարավանի ճանապարհի միջին կէտը Էրզրումն էր կազմում, իսկ երկու ծայրական կէտերը՝ Տրապիզօն և Բայազէթն էին։ Այդ էր պատճառը, որ տրանզիտի այս ճանապարհը չը խափանելու համար Անգլիան ամեն ջանքեր գործ դրեց Բերլինի կօնգրեսի ժամանակ, որ Բայազէթը յետ տրվի Թիւրքիային։ Այդ կէտը գրեթէ չունի ուրիշ նշանակութիւն, բացի առևտրական հաղորդակցութեան կէտ լինելուց։ Այսպիսի մի կենտրօնում, ինչպէս է Էրզրումը, Կ. Պօլսից եկող ապրանքը պատահում էր Պարսկաստանից անցնող անմշակ, հում բերքերի հետ։ Այդտեղ թափվում էին, նոյնպէս, ամեն կողմերից Հայաստանի թէ բնական բերքերը և թէ գաւառացի հայոց ազգաբնակութեան ձեռքերի վաստակը, աշխատասէր հայի և հայուհու արդիւնագործութիւնները։ Այսպիսով թէ բնիկ և թէ օտարական հայ առևտրականներ, նոյնպէս և պարսիկ, յոյն, եբրեայ և Եւրոպայի վաճառականներ հաւաքվելով Էրզրումի մէջ, տալիս էին այդ քաղաքին կեանք և առևտրական նշանակութիւն։

Անցնելով Հայաստանի բնական հարստութիւնների նկարագրութեան, ես կը սկսեմ հանքերից։ Ամբողջ Հայաստանը լի է հանքային ջրերով և հանքերով։ Շատ տեղ մարդը միայն գուշակել կարող է որ գետնի տակ պահված են հարուստ հանքեր, որովհետև ամեն քայլափոխում հոսում են առատութեամբ հանքային ջրերը։

Էրզրումից 30—40 վերստ հեռաւորութեամբ կան նաւթի առատ աղբիւրներ Հասան-Ղալայի շուրջը։ Նաւթը շատ առատ է երևում և այդ նիւթը կարելի էր հաւաքել հորերից, ինչպէս Բագուի շրջակայքում, մշակել նրան և պատրաստել նրանից նուրբ ֆօտօգէն։ Բայց մշակողներ չը կան, իսկ բնիկ ժողովուրդը օգտվում է այդ նիւթից ամենանահապետական ձևով։ Բնակիչները իջեցնում են հորերի մէջ փալասներով փաթթված փայտեր և երբ որ նաւթը բաւական ծծվել է փալասների մէջ, տանում են տուն և գործ են ածում այս ձևով հաւաքած նաւթը թէ վառելիքի և թէ լուսաւորութեան համար։ Նաւթի այդ նահապե-

կամ գիւղում, և ոչ թէ ինչքան տուն:

Բայց եթէ տներով հաշւեն, գոնէ որոշեն մօտաւորապէս, կամ միջին թւով, ինչքան հոգի կարելի է հաշւել իւրաքանչիւր տան մէջ:

Եթէ մէկը տեղեկութիւն ունի իր հարևան գիւղի մասին, կամ առհասարակ իր բնակութեան տեղին մօտակայ մի քանի գիւղերի մասին, որտեղ հայեր կան. —թող այդ էլ հաղորդի: Վերջապէս գուցէ մինը կը գտնվի, որ կը կարողանայ մի ամբողջ գաւառի (բայց ոչ նահանգի) հայ բնակիչների թիւը հաղորդել, այդ էլ կընդունենք: Գուցէ այդ կարող են անել Ընդրկովկասի իւրաքանչիւր հայաբնակ գաւառական քաղաքի մեր մշտական թղթակիցները:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Ախալցխա, 2 մայիսի

Ապրիլի 30-ին հայ և վրացի թատրօնասէրների խումբը գինուորական ժողովարանի դահլիճում յօգուտ «Արարատեան ընկերութեան» ներկայացրեց «Ջէնեաթ-Ղէնեաթ» Ց. Գեղամեանցի, չորս արարւածով դրաման և «Звѣзда падучая» ռուսաց լեզուով մի զաւէշտ:—Ներկայացումը շատ յաջողակ կերպով անցաւ: Դերասանները ամենքն էլ անխտիր գեղեցիկ կերպով և բարեխղճաբար կատարեցին իրանց դերերը, բայց մանաւանդ հիանալի էր պ. Նիկողայոս Տէր-Գրիգորեանը, որը 60 տարեկան ջմրուտ ծերի դերն էր խաղում: Տիկին Աշխէն Սամուէլեանց և օրիորդ Մարիամ Ջոմարեանց, չը նայելով որ առաջին անգամ բեմ էին դուրս եկել, այնքան բնական էին և յաջող իրանց դերերում, որ համարձակ կարող ենք ասել, թէ նրանք երկուսն էլ շատ յոյսեր են խոստանում ապագայում մեր բեմի համար: Աչքի առաջ ունենալով տեղի հեռաւորութիւնը (գինուորական ժողովարանը գտնվում է քաղաքից դուրս նրա արևելեան կողմում) և չարունակաբար տեղացող անձրևը, հանդիսականների թիւը շատ գոհացուցիչ էր, այնպէս որ բոլոր մուտքն եղաւ 171 րուբլ, որից ի բաց հանելով 94 րուբլ 24 կոպ. ծախքը, մնացեալ 76 րուբլ 76 կոպ. տրվեցաւ ի չահեցողութիւն «Արարատեան ընկերութեան» հասանելի միւս փողերի հետ, որոնց ամբողջ գումարը մինչև այսօր եղաւ 905 րուբլ 57 կոպ.:

Թատրօնասէրների անխախ պատճառներով այս անգամ մեր ներկայացման ծախքը միւս անգամների հետ համեմատելով շատ եղաւ, բայց յոյս ունենք միւս անգամ խորշել աւելորդ ծախքերից:

Ցայտնում ենք մեր հրապարակական շնորհակալութիւնը բոլոր թատրօնասէրներին և յատկապէս տիկին Մեսխիեվին և օրիորդ Սրօյկինային, որոնք չը խնայեցին իրանց աշխատանքը մեր երիտասարդների և աղջկերանց հետ ի նպաստ «Արարատեան ընկերութեան»:

Թատրօնասէրների խումբը մտադիր է մօտ աւուր դարձեալ յօգուտ «Արարատեան ընկերութեան» խաղալ «Սանդուխտ» պ. Թերզեանի ողբերգութիւնը: Այդ ողբերգութեան մէջ խմբին մասնակցելու է մեծ. օրիորդ Եղիսաբէթ Մամիկոնեանց:

Բացի տիկին Աշխէն Սամուէլեանցից, օրիորդ Մարիամ Ջոմարեանցից և օրիորդ Եղիսաբէթ Մամիկոնեանցից, պէտք եղած ժամանակ խոստացան մասնակցել մեր թատրօնասէրների խմբին մեծ. տիկիններ՝ Աշխէն Բագրատունեանց, Վարդուհի Վարդանեանց և օրիորդ Երանուհի Հայրապետեանց:—Նշանակում է Ախալցխայի հայ թատրօնասէրների խումբը հետզհետէ ամբողջանում է: Մնում է ուրեմն իրանց թատրօնասէր-երիտասարդներին գգենուլ այն եռանդը, որով նրանք տոգորված էին սրանից մի քանի տարի առաջ և հազար տեսակ արգելքներին յաղթելով թատրօնական գործը յառաջ էին մղում անդադար:—

Ո՞ն

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ներկայ համարում սկսում ենք տպագրել դօկտոր Գրիգոր Արծրունու դասախօսութիւնը «Թիւրքաց հայերի տնտեսական դրութեան» մասին:

—

Այսօր լինելու է ԹԻՖԼԻՍԻ Սօբրանիայի դահլիճում տիկին Մենշիկօվի կօնցերտ: Տիկինը Ս. Պետերբուրգի ռուսաց օպէրայի երգիչ է (սօպրանո): Կօնցերտին մասնակցելու է պ. Լավրով երգիչը:

—

Մեզ գրում են ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱՍԻՑ: «Այս տարի Գէօրգիեվսկի տօնավաճառը շատ անյաջող է: Առուտուրը շատ վատ է, ամենայն բան բարձր գին ունի: Վաճառականներից շատերը չը սպասելով տօնավաճառի վերջին, վերադառնում են իրանց տեղերը: Անձրևը անպակաս է, ցեխը անանցնելի, մանգալ անհնարին է, բառի բուն նշանակութեամբ: Տաւարը առնելու համար զանազան տեղերից եկած վաճառականները դարդակ ձեռքով են վերադառնում գների անմատչելի լինելու պատճառով: Մի եզ օրինակ արժէ 80 մինչև 100 րուբլ:»

—

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱՍԻՑ մեզ հաղորդում են և հետևեալ լուրը: «Այսօր, մայիսի 9-ին մի լեռնաբնակ օս կռւի ժամանակ կամենում էր խանչալով խըրփել մի արհեստաւորին, ուղղելով իր զէնքը դէպի իր զոհի սիրտը, բայց բարեբաղդաբար հակառակորդի ոյժը գերազանց լինելով, նա խլեց լեռնաբնակ վայրենիից զէնքը և յանձնեց օս մարդուն վարչութեանը:»

—

«Тифл. Вѣстн.» լրագրում տպված է ԹԻՖԼԻՍԻ Դումայի ձայնաւոր, իշխան Մ. Գ. Բէհբութեանի առաջարկութիւնը Դումային, որի մէջ իշխանը, յիշելով «Մշակի» առաջնորդող յօդուածը տեխնիկական բարձրագոյն դպրոցների մասին, յայտնում է այն միտքը, որ մեր երիտասարդութեանը ուսման ճանապարհը փակված է մնում, տեխնիկական դպրոցներում վականսիաների պակասութեան պատճառով: Ձայնաւորը կարծում է որ կլասիկական գիմնազիաները անզօր են մենակ լրացնել մեր երկրի երիտասարդութեան ուսման պահանջը: Վերջապէս իշխան Բէհբութեանց առաջարկում է Դումային, Թիֆլիսի ազնւականների ժողովի նման, խնդրագիր ներկայացնել բարձրագոյն իշխանութեանը, որպէս զի կովկասեան րէալական դպրոցներում աւարտածները ընդունվէին համալսարանների ֆիզիկօ-մաթեմատիկական և բժշկական ֆակուլտէտները:

—

«Донск. Пчела» լրագիրը արտատպել է «Մշակի» հեռագիրը Ստեփանոս Նազարեանցի մահվան մասին, իսկ «Кавказъ» լրագիրը քաղւած է ... րել տեղական հայ լրագիրների մէջ տպված Նազարեանցի կենսագրութիւնից և հանգուցեալի թաղման հանդիսի նկարագրութիւնից:

—

Մայիսի 13-ին ԹԻՖԼԻՍԻ Վանքի մայր եկեղեցում, սովորական պատարագից յետոյ, կատարվեցաւ Ստեփաննոս Նազարեանցի հոգեհանգիստը: Եկեղեցին լի էր բազմութեամբ: Ներկայ էին հայ մամուլի բոլոր ներկայացուցիչները:

—

«Кавказъ» լրագիրը լսել է, որ կովկասեան ուսումնարանական վարչութիւնը դիտաւորութիւն ունի դարձնել ԹԻՖԼԻՍԻ պրոգիմնազիայից վեց դասարաններից բաղկացած մի գիմնազիա, բանալ այդ դպրոցի մէջ և մի նոր պատրաստական դասատուն: Բացի սրանից նոր գիմնազիայի շինութիւնը շուտով ընդարձակված և գեղեցկացրած կը լինի:

—

Մեզ հաղորդում են ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ, մայիսի 5-ին տեղական թատրօնասէրները ներկայացրել են «Կողոպտված փօստը:» Ներկայացումն առհասարակ լաւ է անցել: Ներկայացմանը մասնակցել է մի տաճկաստանցի հայ, որ չափազանց ծիծաղեցրել է հասարակութեան, խառնելով տաճկաստանի և ռուսաստանի գրական լեզուները:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

—

Գերմանական պարլամէնտը դեռ զբաղված է տնտեսական ընդհանուր հարցերով. պ. Բամբէրգէր մի նշանաւոր ճառով պատասխանեց պ. Բիսմարկին. առևտուրի ազատութիւնը պաշտպանող առենախօսը պախարակեց իշխան Բիսմարկին այն բանում, որ նա հարկերի նոր վերանորոգութիւններով այնպիսի յոյսեր է տալիս, որոնք շատ կարելի է անիրագործելի կը մնան, և որոնք այսպիսով ա... ուժ կը տան սօցիալականներին կառավարու...

տական արդիւնահանութեամբ պարապւում են Հասան-Ղալայի շուրջը գտնված բոլոր գիւղերը, թէ քրիստոնեայ և թէ մահմետական: Հասան-Ղալայի մօտ գտնվում է և մի ծ ծ մ բ ա յ ի ն հանք: Նոյն Հասան-Ղալայից ոչ հեռու դէպի Ն ա ր ի մ ա ն ի կողմը գտնվում են թաղված ք ա ր ա ծ ո ւ խ ի շատ ընդարձակ պահեստներ: Էրզրումի չորս կողմը գտնվում են անթիւ ծ ծ մ բ ա յ ի ն և ե ր կ ա թ ա յ ի ն հանքային ջրեր, որոնք համարվում են բժշկական բնական միջոցներ, մանաւանդ կանանց հիւանդութիւնների դէմ: Այդ տեղերից ես կը յիշեմ ամենանշանաւորները՝ Իլիջա, Աղդաղ, Սըրըը: Ղարսի նահանգում, որ պատերազմից յետոյ միացաւ Ռուսաստանին, գտնվում են նոյնպէս հանքեր. օրինակ Կ ա ղ ս մ ա ն ի մօտ կան հարուստ ա ղ ա հ ա ն ք ե ր: Նոյն Կաղսմանից ոչ հեռու մեծ քանակութեամբ կայ մարմարիոնի պէս մի քարի տեսակ, որ գոյնզգոյն է լինում և գետնից հանելու ժամանակ այնպէս փափուկ է, որ նրան հեշտութեամբ կարելի է դանակով կտրել, բայց օդի ազդեցութեանը ենթարկվելով, սաստիկ պնդանում է: Օլթիի կողմը գտնվում է մի տեսակ սև սաթ, որի նմանը ասում են, աշխարհիս ոչ մի տեղ չը կայ: Այդ քարը իր արտաքին տեսքով նման է գիշեր ասված ընտիր քարածուխի տեսակին, բայց իր յատկութիւններով բոլորովին նման է սաթին (янтарь) և տեղացիներն էլ անուանում են այդ քարը ք ա հ ր ո ւ բ ա ր, որ թիւրքերէն սաթ է նշանակում: Նորերումս սկսեցին ուշադրութիւն դարձնել և Վ ա ն ի նահանգում գտնված նաւթի հարուստ աղբիւրների վրա: Էրզրումի վիլայէթում, Երզնկայից ոչ հեռու, Կ ա մ ա խ անուանված տեղի շրջակայքում կայ մի ա ղ ա հ ա ն ք և նոյնպէս պատահում են այդտեղ ք ա ր ա ծ ո ւ խ ի հանքեր: Կամախի մօտ գտնված ժայռոտ սարի մի կողմից բղխում է մի աղի աղբիւր, իսկ նոյն սարի միւս կողմից բղխում է մի հանքային աղբիւր, որ ձմեռ ժամանակ տաք է լինում, իսկ ամառ ժամանակ այնքան սառն, որ ժայռից բղխելու պէս սառում է կտրւում: Էրզրումից 70 վերստ Գերջան ասված տեղի մօտ նոյնպէս մի ա ղ ա հ ա ն ք կայ: Բայց ամենահարուստ ա ղ ա հ ա ն ք ե ր ը գտնվում են Մ ո ւ շ ի կողմը: Շատերի կարծիքով այդ հանքերը այնպէս հարուստ են, որ եթէ ամբողջ Ասիայի աղահանքերը սպառվէին, Մուշի աղահանքերը բաւական կը լինէին թէ ամբողջ Ասիային և թէ Եւրոպային աղը հայթայթելու: Մուշը փոքր-Ասիայի կողքն է (կուլպ): Այդ հանքերից բղխում են աղի աղբիւրներ, որոնք միանալով կազմում են մի աղի գետակ, որ իր թանձրացին նիւթով, աղով, դժբաղդաբար ապարդիւն կերպով է վազում, որովհետև ընկնելով Մուրադ-չայ գետի մէջ, խառնվում է նրա ջրերի հետ և վերջապէս անհետանում է Եփրատի ջրերի մէջ: Մուշից անցնելով Բ ի թ լ ի ս մենք գտնում ենք նրա շրջակայքում զ ա ն ի խ ի մի հանք (сурьма) որ բնակիչներին դեղին ներկ է տալիս: Բիթլիսի և Դիարբէքիրի գրեթէ կէս ճանապարհի վրա քանի մի տարի կայ որ գտնվեցաւ մի հարուստ պ ղ ի ն ձ ի հանք: Առհասարակ պղնձի և երկաթի մաղանները շատ բազմաթիւ են Հայաստանի ամբողջ տարածութեան վրա: Ես կը յիշեմ այստեղ, օրինակ, Եւդօկիայի կողմերի Ա կ ն ի մօտ գտնված պղնձի մաղանները: Ե ր կ ա թ ի և պ ղ ի ն ձ ի առատ մաղանները, թէև անմշակ թողված, երևում են Ց ի ս բ ի ր ի և Կ ի ս կ ի մ ի շրջակայքում, որտեղ և ո ս կ ո ւ հին հանքերի հետքեր են նկատվում: Հաւատացնում են որ այդ երկրից (որ Էրզրումի և Տրապիզոնի գրեթէ կէս ճանապարհի վրա է գտնվում և հին Սօփէնք է), խորայէլացիների Սողոմոն Իմաստուն թագաւորը ոսկի էր բերել տալիս, գործածելով այդ նիւթը Երուսաղէմի տաճարի շինութեան զարդարանքների վրա: Ա ր ծ ա թ ի ամենանշանաւոր հանքը գտնվում է Գ ի ւ մ ի ւ շ-խ ա ն է ասված տեղում, Էրզրումի վիլայէթի սահմանում: Արծաթի այդ հանքը տեղացիներից շատ քիչ և ամենանախապետական ձևով է մշակվում: Կիլիկիան էլ իր մինքալական հարստութեան կողմից պակաս չէ մնացած Հայաստանի հարստութիւններից: Համեմատաբար աննշան տարածութեան վրա դուք կը գտնէք՝ Զ է յ թ ո ւ ն քաղաքից ոչ հեռու ե ր կ ա թ ի առատ հանքեր, որոնք մշակվում են, որովհետև լեռնաբնակ հայ ժողովուրդը այդ երկաթից իր համար զէնքեր է պատրաստում, նոյն տեղ և մի ա ր ծ ա թ ի հանք կայ, որ անմշակ է թողված: Քաղաքի չորս կողմը կան բազմաթիւ հանքային, մանաւանդ ծ ծ մ բ ա յ ի ն ջրեր, Ա ն թ ա փ քաղաքից ոչ հեռու գտնվում են սև և սպիտակ մ ա ր մ ա ր ի օ ն ի պահեստներ: Սպիտակ մարմարիօնը, ասում են, շատ ընտիր է:

Հայաստանը հարուստ է այն բուսականութեան կողմից, որ զարգանում է և պահպանվում է մարդու ձեռքով, բայց աղքատ է բնական բուսականութեան, անտառների կողմից: Եթէ Հայաստանի մի քանի տեղերում կան էլ հարուստ և խիտ ա ն տ ա ռ ն ե ր, նրանցից օգուտ քաղել, ճանապարհների պակասութեան պատճառով գրեթէ անհնարին է: Ամենահարուստ անտառներից մինը, Ս օ ղ ա ն լ ո ւ խ ի անտառը, անցել է պատերազմից յետոյ Ռուսաստանի ձեռքը: Այդ անտառը հայթայթում էր թէ շինութեան և թէ վառելիքի համար փայտ ամբողջ Էրզրումի վիլայէթին: Այժմ Էրզրումի թէ քրիստոնեայ և թէ մահմետական ազգաբնակութիւնը մնացել է գրեթէ առանց վառելիքի և բնակիչները չեն կարող նոյնպէս նոր շինութիւններ կառուցանել և հները նորոգել: Այս դրութեան մէջ սարոտ և ցուրտ Էրզրումը, որ շատ բարձր դիրք ունի (6000 ոտնաչափ ծովի մակերևոյթից բարձր), զրկված է մնացել իր ամենաանհրաժեշտ պիտոյքից, վառելիքից և ասում են որ վիլայէթի թէ քրիստոնեայ և թէ մահմետական ազգաբնակութիւնը գաղթելու է այդ պատճառով: Լսվում է որ Էրզրումի վիլայէթի բնակիչների խնդրելքի հիման վրա թիւրքաց տէրութիւնը դիմեց մեր տէրութեանը, խնդրելով թոյլ տալ վիլայէթի բնակիչներին նշանակված վարձով օգտվել Սօղանլուխի անտառի փայտից: Ճշմարիտ է գիւղերի մէջ վառարանները յարմարեցրած են ա թ ա ր ի գործածութեան, որպէս վառելիքի, բայց քաղաքների մէջ դա անհնարին է: Ցոյց տալու համար թէ որչափ զգալի կերպով յայտնւում է փայտի պակասութիւնը այդ երկրում, ես կը ... չեմ այստեղ որ այդ պատճառով արդիւնագործութիւնը Հայաստանի այդ մասում կանգ է առ... Օրինակ Էրզրումի վիլայէթում գտնված Շ ա բ ... ն ե ա ն եղբայրների ս պ ի ր տ ի գործարանը ստիպ... վեցաւ փակվել փայտի պակասութեան պատճա... ռով: Ի հարկէ կարելի էր փայտի տեղ, որպէս վառելիք գործածել նաւթի մնացորդներ, ինչպէս անում են Բագուի մէջ, որտեղ բոլորովին փայ... չը կայ. կամ նոյնպէս քարածուխ, որի հարուստ պահեստներ Հայաստանի ամեն քայլափոխում կան, բայց թէ քարածուխի հանքերի և թէ նաւթի ա... բիւրների արդիւնահանելու գործը մի մարդու ... ժերից վեր է, այլ դրա համար հարկաւոր է ընկ... րութիւններ կազմել և հաստատել...Բայց կարո... են արդեօք ընկերակցութիւններ գոյութիւն ունե... նալ թիւրքաց կառավարութեան կամայականութեան տակ,—չեմ կարծում: Ն ա ր ի մ ա ն ի մօ... գտնվում է թէև բաւական մեծ ա ն տ ա ռ, բայ... նա չունի յարմարութիւն ճանապարհների կողմի... դէպի Էրզրում: Անտառներ կան Էրզրումի վիլա... յէթի Կ ի ս կ ի մ և Ց ի ս բ ի ր գաւառում, Խ ո տ ... Ջ ո ւ ր ի Վ ս ե ր ք և Ջրանց գիւղերի շրջականերում ... կան թուփերից բաղկացած անտառներ և Խ ն ո ... կողմը,—բայց բոլորն էլ մնում են առանց արդի... նաշահվելու, դարձեալ յարակցութեան քիչ շ... օրինաւոր ճանապարհների բացակայութեան պատ... ճառով: Էրզրումի և Երզնկայի մէջ տեղ գտնվ... Ք ղ ի ի կողմերում կան մեծ քանակութեամբ ը... կ ո յ զ ի ծառեր, որտեղից կ ո ճ (կուչկուս, на... лывъ) է ստացվում: Այդ արդիւնքը օտարներ... վաճառահանում են Հայաստանից: Կան անտառ... ներ նոյնպէս Թ ո ր թ ո ւ մ ի կողմերում և Վ ա ն... վիլայէթում: Բայց եթէ Էրզրումցիները աւելի... ռանդոտ լինէին և հետևէին հայերի հնադարե... սովորութեան, նրանք կարող էին զարգացնել իրան... երկրում արուեստական անտառներ, ինչպէս վի... ջին ժամանակներումն էլ հայերը Խ ա ր բ ե ր դ... կողմը բուսցրել են մի հիանալի ցանովի անտառ... բարդի (осина) ծառից: Այդ բանի մէջ հայեր...

Թեան դէմ զինվելու։ Բացի այդ, ատենախօսի կարծիքով, Իշխանը իր վերջին ատենախօսութեան մէջ մի այնպիսի առանձին նոր միտք չէ յայտնել, որը նա առաջուց յայտնած չլինէր իր դեկտեմբերի 15-ին գրած նամակի մէջ։ Այս անգամ Իշխան Բիսմարկը յայտնել, որ կենտրոնական կոլեգիաները նրան կը պաշտպանեն. ուրեմն շատ հեշտ կարելի է եզրակացնել մի Հարցի հետևանքը, որին պաշտպան են Համիրատում կենտրոնական կոլեգիաները... Բնութեան մէջ մի նոր հրաշք է կատարվում. Բիսմարկը բարեկամանում է կոլեգիաների հետ. բայց այս բարեկամութիւնից վնաս չէ կայ, ընդհակառակը, պայմանք մի նշանաւոր և հետևանք (ընդհանուր միայն. Բիսմարկի և կոլեգիաների համար) շահ կայ, այն է, որ այդ բարեկամութեամբ նրանք երկուսն էլ կհասնեն իրանց քաղաքական նպատակին, նրանք երկուսն էլ մարտնչել են տարի բոլոր միմեանց դէմ, այն ինչ որ նրանց ցանկալի էին. ուրեմն շատ անգամ թշնամու հետ հաշտվելուց օգուտ է առաջ գալիս, իսկ Իշխան Բիսմարկը երբէք այն մարդը չէ, որ մեծ ջրան. նա մեր դարու այն զիշողական է, որ գործի վրա նայում է ամենաբանական տեսակէտից։ Նա միայն նայում է, որ գործ կատարվի։

Պարլամենտի անդամներից շատերը Իշխանի այս նոր բարեկամութեանց բոլորովին չհամաձայնեն են, նրանք ասում են. այդ են հարստաց են խօսում, որ նրանց խօսքովի որ և եղէ կերպով պաշտպանի դէմ փոխանակութեան ազատ փոխել պաշտպանում։ Հեռացնել ձայների առաւելութիւնը անհունում է, հակառակ բանական, որին պարագլուխ է նոյն Եւգէր Իշխանը։

Այսօրվան ժողովը զբաղված է օրէնքի այն նախագծով, որը ... Պրուսական երկաթուղիների մինիստր պ. Հօֆֆման, մի քանի անգամ խօսք խնդրեց, և խօսեց յօգուտ առաջարկված ծրագրին, բայց ժողովը վճռեց պ. Լեօվէի առաջարկութեան համաձայն ծրագի-

րը թողնել մի առանձին մասնաժողովի քննութեանը։ Սրանից յետոյ ժողովը զբաղվեց ծխախոտի հարկի աւելացնելու հարցով. աւստրական մինիստր պ. Հօբբէխտ հաւանութիւն տուեց և պաշտպանեց այս հարցը։

Կայսրը Վիսբադէնից արդէն վերադարձել է։ Նորին մեծութիւնը սիրալիր ընդունելութիւն գտաւ իշխան Ֆրիդրիխ-Կարլի մօտ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Լրագիրները պատմում են, որ Ալէքօ փաշան մի եւրոպական յանձնաժողովի հետ միասին շուտով Ֆիլիպպօպօլ կուղևորվի։

—Մադրիդից դէպի Կադիկս տանող երկաթուղու փօստային ընթացքը գծից դուրս թռաւ. զոհերից վեց հոգի մեռան, մի քանիսն էլ վիրաւորվեցան. այս ձախորդութեան պատճառով Ամերիկա ուղևորվող փօստը սովորականից մի քանի ժամ աւելի ուշացաւ։

—Սպանիական «Epoca» լրագիրը ասում է, որ Մարօկօյի կառավարութիւնը մտադիր է Տանժերան մի քանի թնդանօթներով զինել։

—Հաւատացնում են, որ եգիպտական հարցը խեղդվի, Ֆրանսիայի և Անգլիայի համաձայնութեամբ բոլորովին բարեկարգվեցաւ։

—Բարձրագոյն Դուռը համաձայնեց Յունաստանի հետ ուղղակի բանակցութիւններ սկսել։ Սխալ է այն լուրը, որ իբր Բ. Դուռը հաւանութիւն է տուել, որ այդ մասին դեսպանաժողով կայանայ։ Դեսպանաժողովը միայն այն ժամանակ կարող է միջամտել, երբ բանակցութիւնները մի որոշ եզրակացութեան կը հասնեն։ Բանակցութիւնները տեղի կունենան Կ. Պօլսում։

—Արտա քաղաքում ժողովուրդը Էպիրոսը Յունաստանին միացնելու դիտաւորութեամբ մի ցուցմունք արաւ. ժողովուրդը հաւաքվեց Ֆրանսիական դեսպանատան առաջ, և բարձրաձայն աղմուկներով ծափահարեց Ֆրանսիական հանրապետութեանը։

—«Agence Reuter» հաղորդում է, որ լորդ Շէլմսֆորդ իր ստորադրեալ զօրավարների հետ միասին ուղևորվում է դէպի Ուտրեխտ, որ գտնվում է Կապի գաղթականութեան հիւսիսային կողմը։ Պատմում են, որ Սէտիվայիօի թագաւորի եղբայր Մագնէզան, իր մի քանի կուսակիցների հետ միասին հնազանդութիւն է յայտնել։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՎԻԷՆՆԱ, 10|22 մայիսի։ Ընդհանուր ուշադրութիւնը այստեղ դարձրած է բուլղարական իշխանի վրա։ Նա երկու անգամ խօսակցութիւն ունեցաւ գերմանական այստեղի դեսպան Րէյսսի հետ։ Ռուսաց դեսպան Նօվիկօվին միայն այցելատոմսակ թողեց։ Ամենքից նկատված է, որ ի պատիւ բուլղարական իշխանի Շէնբրունի մէջ տուած ճաշի ժամանակ ներկայ էին գերմանական դեսպանատան բոլոր անդամները, բայց ռուսներից ոչ ոք շը կար։

ԲԵՐԼԻՆ, 11|23 մայիսի։ Պարլամենտի մէջ կարդացվեցաւ փոխ-նախագահ Շտաուֆէնբերգի նամակը, որով նա յայտնում է, թէ հիւանդութեան պատճառով հրաժարվում է փոխ-նախագահի պաշտօնից։ Պարլամենտը ձայների բազմութեամբ ընդունեց հատիկաւոր հացի մաքսական վճարի քանակութեան նախագիծը, որ առաջարկված էր կառավարութենից։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 մայիսի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին լրջանի արժէ 97 ր., երկրորդ 96 ր. 27 կ., երրորդ 96 ր. 12 կ., չորրորդ 96 ր. 25 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 243 ր. 50 կ., երկրորդ 238 ր. 50 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 93 ր. 75 կ., երկրորդ 94 ր. 12 կ., ոսկի 8 ր. 57 կ., Ռուսաց 1 ռուբլ Լօնդօնի վրա արժէ $23^{1}/_{16}$ պէնս, ռուսաց 100 ռուբլ Գերմանիայի վրա արժէ 196,23 մարկ, Փարիզի վրա 242 ֆր. 25 սանտիմ։ Տրամադրութիւնը ամուր է։

ՍԱԼՕՆԻԿԻ, 11|23 մայիսի, «Polit. Corresp.» լրագիրը հաղորդում է, որ Մակեդօնիայի ապստամբութեան առաջնորդ Մարինօվ Ամակօվի մէջ հաւաքեց գլխաւորների սկուպչինա, որ վճռեց ընդհանուր ոյժերով շարունակել ապստամբութիւնը։ Քահանաները ապստամբութիւն են քարոզում։ Աֆանասեյ մետրոպօլիտը իւրաքանչիւր տան տիրոջ վրա 15 արծաթէ պիաստր հարկ դրեց զինաւորված ընդդիմադրութեան օգնելու համար։ Ապստամբների ոյժերը բաղկացած են չորս զօրաբաժիններից, 6 թնդանօթներից և 1800 մարդ հեծելազօրքից. Մակեդօնական բոլոր ապստամբների յարձակումն սկսվեցաւ, նրանք մօտենում են Գիլին։

ՎԻԷՆՆԱ, 11|23 մայիսի։ Կոմս Անդրաշի հրաժարվեցաւ ընդունել ռումելիական պատգամաւորներ Գեմօվին և Անկուլօվին։ Նրանք ուղևորվում են Բերլին, իսկ այնտեղից Լիվադիա։

ԲԵՐԼԻՆ, 12|24 մայիսի։ Պարլամենտի փոխ-նախագահը ընտրվեցաւ կղերական կուսակցութեան անդամ Ֆրանկենշտէյն, որ շնորհակալութեամբ ընդունեց այդ պաշտօնը։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 մայիսի։ «Правит. Вѣстн» լրագիրը հաղորդում է, որ սուլթանի արտաքոյ կարգի դեսպան Նամիկ-փաշա երէկ հասաւ Եալտա։ Ժամի 1-ին ճաշից յետոյ ընդունվեցաւ Թագաւոր Կայսրից և ներկայացաւ Կայսրուհուն։ Դեսպանը հրաւիրվեցաւ Բարձրագոյն ճաշի։ Այսօր ուղևորվեցաւ Կ. Պօլիս։

ԻՐԿՈՒՏՍԿ, 13 մայիսի։ Նարդենշտելդ հաղորդում է Եակուտսկով, որ «Վէգա» շոգենաւը աջողութեամբ հասաւ Բերինգեան նեղուցը։ Շոգենաւը մայիսին կուղևորվի Եւրոպա Սուէզեան ջրանցքով։

ԴՐԵԶԴԵՆ, 13|25 մայիսի։ Այստեղ հասաւ բուլղարական իշխանը և ուղևորվեցաւ Բերլին։

ՓԱՐԻԶ, 13|25 մայիսի։ Հանրապետութեան նախագահ Գրեվի ներումն շնորհեց 400 կոմունիստներին։ Ազգային ժողովի մէջ աղմկալի բացատրութիւն եղաւ Կասանիակի և Կօբլէի մէջ։ Կասանիակը կարգի հրաւիրվեցաւ։ Կասանիակը Կօբլէին մենամարտական վկաներ ուղարկեց։

Խմբագիր-Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

յայտնվում են ասիական գերմանացիներ։ Արուեստական կերպով անտառների բուսցնելը նոր բան չէ երևում հայերի մէջ։ Երևում է որ այդ գործը նոյնքան սովորական էր հին հայերի համար, որքան արուեստական ջրանցքներ անցկացնելը։ Օրինակ ժողովրդական աւանդութիւն կայ, որ և Սօղանլուխի անհագին անտառը, որի մէջտեղ գտնվում է դեռ այժմ մի աւերակ հին եկեղեցի, արուեստական կերպով զարգացած է եղել մի հայոց թագաւորի հրամանով։ Վերջապէս Էրզրումի բնակիչները կարող էին իրանց փայտը ստանալ, եթէ ճանապարհներ լինէին, Բայբերդի և Տրապիզօնի մէջ տեղ գտնվող հարուստ անտառներից, կամ Թիւրքաց տէրապետութեան տակ մնացած Աջարստանի մասից, այն է Րիզէի կողմերի կուսական անտառներից։ Անտառի պակասութիւնը, մանաւանդ, զգացվում է Ալաշկերտի դաշտավայրի վրա, որ թէև հարուստ է սև, բերրի հողով և առատ արօտներով, բայց կատարելապէս զուրկ է անտառներից։ Որ և է հաստութեան փայտի գտնելը Ալաշկերտի բնակիչներից մինի տանը, գրեթէ հրաշք է համարվում այս դաշտավայրի գիւղերի մէջ, որտեղ վառելիքն է աթարը, մասամբ էլ մի տեսակ եղեգն (камышъ) որ թիւրքերէն անուանվում է եղջիւրի պոչ (օրդըն կույրուղի)։ Այս փայտանման հաստ և ամուր եղեգն, որ գործ է ածվում աթարի հետ միասին, որպէս նրան վառող նիւթ, գործ է ածվում, նոյնպէս, հողի կտուրների տակ դարսելու համար, իբրև առաստաղ։ Այդ պատճառով կտուրները լինում են այնչափ թոյլ, որ ամենևին չէ կարելի նրանց վրա մանգալ։ Հայերը, որոնք, ինչպէս ամեն տեղ, մրշտաքնակ կամ հաստատաբնակ են, իրանց տների պատերը Ալաշկերտի դաշտավայրումն էլ շինում են քարից և հողից, իսկ քիւրդերը, որոնք աստանդական և վրանաբնակ կեանք են վարում, իրանց բոլոր բնակարանների պատերը շինում են այդ եղեգնից, ուրեմն նրանց տունը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մի մեծ վանդակ եղեգնից գործված։ Ալաշկերտը չէ կարող օգտվել ոչ Սօղանլուխի, ոչ էլ Վանի

նահանգի անտառներից, հեռաւորութեան և ճանապարհների բացակայութեան պատճառով։

Վերջացնելով անտառների հետ, պէտք է յիշեմ կարճ կերպով, այն կենդանիներին, որոնք գտնվում են Հայաստանի անտառներում։ Այդ կենդանիները գլխաւորապէս սրանք են՝ արջ, գայլ, չակալ (շնագայլ), եղջերու, վայրի այծ (քօշ), վայրի խոզ, վայրի ոչխար (туръ),—գրեթէ ամեն անտառներում։ Խոտորջուրի անտառներում առատութեամբ գտնվում է կուզ (куница), իսկ Երզնկայի և Խարբերդի մէջտեղ գտնվող այն բարձրութիւնների վրա, որտեղ բնակվում է Տէրսիմի քիւրդերի ցեղը, պատահում է անտառներում և յովազը (барсъ), Կարայխարի և Երզնկայի մէջ, մանաւանդ Հարէշ ասված սարի վրա լինում է վագր (тигръ) և գիւղացիները վկայում են որ նոյն տեղ տեսած են և առիւծ (левъ)։

Եթէ մի կողմից Հայաստանը զրկված է բնական մի հարստութենից, անտառներից, ուրիշ կողմից բնութիւնը պարգևել է այդ երկրին առատ ջրեր և հարուստ արօտատեղեր (пастбища)։ Հայաստանը դեռ հին պատմութեան մէջ յայտնի էր իր պարարտ, հոտաւէտ, հարուստ արօտներով։ Հին ժամանակներում Հայաստանից վաճառահանվում էին ձիեր, ամենաազնիւ տեսակի (նժոյգ)։ Յայտնի է որ փիւնիկեցիները Հայաստանից էին տանում զուտարիւն ձիեր։ Իրաւ, կարելի է ասել որ Հայաստանի արօտները անսպառելի են։ Վերջին պատերազմի ժամանակ միմիայն Էրզրումի վիլայէթը կարողացաւ մի տարի ու կէսից աւելի իր առատ խոտով կերակրել թէ մեր զօրքի և թէ Թիւրքաց զօրքերի ձիերին և այնու ամենայնիւ խոտը չը պակասեց և գիւղական ժողովրդի անասունների համար էլ։ Դժուար է ասել թէ Հայաստանի որ կողմը առանձնապէս յայտնվում է իր գերազանց արօտներով։ Հայաստանի ամեն տեղն էլ արօտները հրաշալի են և չքեղ, ցօղած առատ ջրերով, ամենագեղեցիկ, հոտաւէտ ծաղիկներով լի պարարտ խոտով ծածկած։ Դորան թող վկայ լինեն Վանի նահանգի հրաշալի արօտները, կամ Խնիսի կողմերի

Բիւրակնեան (հազար աղբիւրների) սարերի (Բինգեօլի) արօտատեղերը, կամ Էրզրումից մօտ 40 վերստ հեռու, Եփրատի աղբիւրների մօտ գտնվող Խաչափայտի սարերի երևելի արօտները։ Բայց չը նայելով հարուստ բնական արօտների, աշխատասէր հայր շատ տեղ բուսցնում է արուեստական արօտներ, ցանովի բազմատեսակ և հոտաւէտ խոտով, մանաւանդ գործածելով դրա համար եօնջա (клеверъ) ասված խոտի սերմերը։

Իր անմահ, գեղեցիկ արօտներին է պարտական Հայաստանը իր հարուստ խաշնարածութեամբ և անասնապահութեամբ։ Խաշնարածութեամբ պարապում են թէ հայերը և թէ քիւրդերը։ Բայց և այս պարապմունքի մէջ, ինչպէս ամեն բանում, հայը չէ բաւականանում դրանով, ինչ որ տուել է բնութիւնը, այլ աշխատում է որքան հնար է, լաւացնել, ազնուացնել կենդանիների տեսակները։ Էլ չեմ խօսում այնպիսի տնային կենդանիների վրա, ինչպէս կովերը և եզերը, որոնք զարմացնում են տեսնողին իրանց խոշոր տեսքով. կը յիշեմ այստեղ ոչխարների մասին, որոնք շատ ընտիր են Հայաստանում, օրինակ Վանի նահանգում, որտեղ ոչխարները այնքան չաղ դմակ ունեն, որ շատ անգամ կենդանին դժուարութեամբ կարողանում է իր ետևից քաշել իր հրէշաւոր դմակը, այնպէս որ հնարագէտ հայ գիւղացին կապում է ոչխարի մէջքից երկու անիւների վրա դրված, փայտից շինված մի փոքրիկ սայլակ, որի վրա դրվում է ոչխարի դմակը և հեշտացնում է կենդանուն արօտներում մանգալը։ Ոչխարները մեծ քանակութեամբ վաճառահանվում են Հայաստանից։ Յայտնի է, օրինակ, որ ամբողջ Եգիպտոսը կերակրվում է գրեթէ միմիայն Հայաստանից բերվող ոչխարի մսով։ Շատ սներ, օրինակ Էրզրումի մէջ, վաճառահանելով տարին իւրաքանչիւրը 20—30 հազար գլուխ ոչխար, հարստացել են այդ առևտրով։ Կը յիշեմ այստեղ որ Հայաստանի այլ և այլ տեղեր յայտնի են մանաւորապէս իրանց այլ և այլ տնային կենդանիներով։ Օրինակ Ցիսբիրկիսկիմի վիճակը յայտնի է իր խոշոր տեսակի, ուժեղ ջորիներով, մի և նոյն ժամանակ Խնիսը յայտնի է իր ահագին գոմէշներով և ձիերի զուտարիւն տեսակով, Մուշը նոյնպէս իր ձիերի անթիւ երամակներով։ Հայը չէ բաւականանում առանձին խնամքով և մինչև անգամ քնքշութեամբ հոգալ իր կենդանիների մասին, օրինակ չաքաթը մի անգամ անպատճառ իւղ քսել գոմէշների կաշու վրա, նրան կակուղ պահպանելու և կենդանուն թէ ցրտի և թէ արեգակի տաքութեան դէմ պաշտպանելու համար, բայց աշխատում է ազնուացնել կենդանիների տեսակը, նրանց մէջ կապակցութիւնների միջոցով, կամ, օրինակ, կուացնելով իրար մէջ գոմէշներին, որպէս զի զօրեղները յայտնվեն և այդ զօրեղներին իւրաւունք տրվի ընտիր ցեղը շարունակելու։ Վանի նահանգը գլխաւորապէս յայտնվում է անասնապահութեամբ։ Այդտեղ յայտնի են ազնիւ տեսակի, սպիտակ մազ ունեցող այծեր, որոնց տեղացիները ֆուլիկ են անուանում։ Այդ կենդանին իր մազի յատկութեամբ պակաս չէ Սպանիայի մերինօս ասված ոչխարներից։ Նոյն տեսակը կայ և Սղերթի և Բիթլիսի մէջ, թէև ոչ այնքան մեծ քանակութեամբ։ Եթէ այծերի այդ տեսակը հայերը զարգացնէին, դա մեծ հարստութիւն կը լինէր Հայաստանի համար։ Ֆուլիկ կայ և փոքր-Ասիայի Անգօրա քաղաքի շրջականներում, որտեղ նրան մեծ քանակութեամբ են պահում հայերը և այծի այդ տեսակը շատ յայտնի է, բայց այնտեղ այդ կենդանին ուրիշ անուն է կրում։

Վերջացնելով անասնապահութեան հետ և անցնելով երկրագործութեանը և արհեստներին, կը յիշեմ այստեղ երկու խօսքով որ Հայաստանի գետերը, գետակները և լճերը լի են բազմատեսակ և համեղ ձկներով, իսկ անտառները և սարերը բազմատեսակ թռչուններով։

(Կը շարունակվի)

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ե

ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ ԿԱՄՈՒՐՋԻ մօտ Զուբալովի տան մէջ գտնված Ն. Ա. ԴՕՄԱՐԱՑԿՈՒ «ՊԱՐՏԱՄՈՒՐՀԱԿՆԵՐԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ գրաւով և պարտամուրհակով ՓՈՂ է տալիս, գընում է առևտրական ՊԱՐՏԱԹՂԹԵՐ, ծախում է ներքին փոխառութեան ՏՈՄՍԱԿՆԵՐ վճարը մաս մաս ստանալով, կատարում է զանազան ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

Մի և նոյն տեղը գտնվում է «ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԵԼՈՒ ԵՒ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ,» որտեղ կարելի է տեղեկութիւններ ստանալ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ, ՔՐԷԱԿԱՆ և ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ գործերի մասին: Գրասենեակը ընդունում է քաղաքային գործերի կատարումն իր ծախսերով, քրէական գործերի պաշտպանութիւն և ամեն տեսակ ԳՐՈՒՈՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՈՒՄՆ: Ի նկատի ունելով «ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՆԵՐԻ» ունեցած չափազանց ՇԱՏ աշխատանքները ցանկացողները հրաւիրվում են ԸՆԿԵՐԱՆԱԼ: Ցանկացողները պէտք է յայտնեն մինչև յուլիսի 1-ը: 2—5

Ներկայ 1879 Թւի յուլիսի սկզբից, տէրութեան թոյլտւութեամբ, Թիֆլիսի մէջ հրատարակվելու է ռուս «Кавказъ» լրագրի չափով, քաղաքա—գրականական շաբաթաթերթ «Աշխատանք» ռուս և հայ լեզուներով հետևեալ պրօգրամմով:

1) Պատմատանական ժամանակագրութիւն.
2) Տեղական կեանքի ուսումնասիրութիւն. թէ տնտեսական, թէ վիճակագրական ու թէ գիւղատնտեսական կողմերից:
3) Գրականութիւն. գիտութիւնների բոլոր ճիւղերի վերաբերութեամբ աշխատութիւններ. լինեն նրանք թարգմանութիւններ թէ ինքնուրոյնութիւններ: Քննադատութիւն ռուս, հայ և օտարազգի գրականութիւնների:
4) Քաղաքականութիւն. քաղաքական հայեացք և յօդուածներ միջազգային իրաւունքի հարցերի նկատմամբ:
5) Մանր լուրեր:
6) Մասնաւոր յայտարարութիւններ:

«Աշխատանք» շաբաթաթերթի տարեկան բաժանորդագինը, Թիֆլիսում, առանց տուն հասցնելու . . . . 5 րուբլ.
Տուն հասցնելով . . . . 5 ր. 50 կ.
Ռուսիոյ զանազան քաղաքներ ղրկելով . . . . 6 րուբլ:
Փօստային գաշնակցութեամբ ղրկելով արտասահման . . . . . . 7 րուբլ:

Ստորագրութիւնն ընդունվում է Թիֆլիս Կենտրոնական գրավաճառանոցում:

«Աշխատանքի» համար բոլոր նշանակելի նամակագրութիւնները, ինչպէս նաև պահանջները, օտարաքաղաքացիք պիտի բարեհաճեն մինչև ուրիշ նոր յայտարարութիւն դուրս գալը ուղարկել ուղղակի «Աշխատանք» լրագրի խմբագրին այս հասցէով. Григорію Тер-Меликсетову, редактору газеты „Трудъ", въ Сололакахъ, на Сололакской ул. у Вознесенской церкви возлѣ стараго моста въ Д. Михаила Галустова подъ № 110.

Նիւթեր և անմշակ յօդուածներ «Աշխատանքի» խմբագրութիւնը ընդունում է միմիայն և յատկապէս ռուս, հայ, ֆրանսիական և վրացական լեզուներով:

Խմբագիր-Հրատարակող Գրիգոր Տէր-Մելքիսեդեկեան:

Ներսիսեան Հայոց Ազգային-Հոգևոր դպրոցի աշակերտների տարեկան հարցաքննութիւնը լինելու է հետևեալ կարգաւ:

Ամիս և ամսաթիւ	Դասատուններ	Առարկաներ
Մայիսի		
2	Ե. Զ	Ռուսաց լեզու
3	Ե. Զ	Հայոց լեզու
7	Ե. Զ	Ֆրանսիական լեզու
11	Ե. Զ	Ընդհանուր պատմութիւն
14	Ե. Զ	Ալգեբրա և երկրաչափութիւն
15	Պատրաստականի 1 և 2 բաժանմունքները	Բոլոր առարկաներից
16	Պատրաստականի 3 բաժանմունքը	Հայոց լեզու և Թուաբանութիւն
17	Պատրաստականի 3 բաժանմունքը	Մնացած առարկաներից
18	Ե	Կրօն և Տօմար
22	Ե	Եկեղեցական պատմութիւն
23	Է	Մանկավարժութիւն
25	Ե	Ռուսաց պատմութիւն
26	Է	Կրօն և Աստուածաբանութիւն
28	Ե	Ֆիզիքա և քիմիագիտութիւն
30	Է	Հայոց մատենագրութիւն
31	Ե	Հայոց պատմութիւն
Յունիսի		
4	Ե	Աշխարհագրութիւն
5	Է	Ընդհանուր մատենագրութիւն

I, II, III և IV դասատանց գրաւոր քննութիւնները լեզուներից և մաթեմատիկային լինելու են I և II դասատանց մէջ մայիսի 22-ին և 23-ին իսկ III և IV դասատանց մէջ մայիսի 24-ին, 25-ին և 27-ին:

Հարցաքննութիւնը մինչև մայիսի 26-ը լինելու է զկնի ճաշու 5½ ժամից և այնուհետև առաւօտները 8 ժամից. իսկ պատրաստական դասատան քննութիւնները լինելու են նոյնպէս առաւօտները:

Պաշտօնակատար տեսչի Արշակ Նահապետեանց

Երևանեան հրապարակի վրա ԹԱՄԱՄՇԵՎԻ կարավանսարայի դէմ ուղէմը № 11. տան վերի յարկում վարձով տրվում է մէկ ԴԱՀԼԻՃ ծառայով, լաւ կարասիքով և առաւօտ-երեկոյ սամօվարով. դահլիճը մի բալկօն ունի իր առաջ: Գինն է ամսական 40 րուբլ: Բացի դահլիճը մի և նոյն տանը վարձով տրվում են նոյնպէս առանձին ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ կարասիքով, ծառայով, սամօվարով և լուսաւորութենով. այդ սենեակները ամսական արժեն 25, 20 և 15 րուբլ: Այդ սենեակներում կարելի է նոյնպէս ընկերով բնակվել: Հարցնել մի և նոյն տան դրան առաջ միրգ ծախող ՅԱԿՈՎԲԻՆ:

ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ (ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԼԵՐԷՈՒՄ)

Վաճառվում են հետևեալ հայերէն գրքերը՝ Ր. Կ.

1. Մինաս Չերազ՝ ԳՐԱԿԱՆ ՓՈՐՁԵՐ . . . . 1 —
2. — — ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ . . . . 1 —
3. — — ԻՆՉ ՇԱՀԵՑԱՆՔ ԲԵՐԼԻՆԻ ՎԵՃԱԺ . . . . — 40
4. — — ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱՅ . . . . — 60
5. Առաքելեան՝ ԳԷՈՐԳ ՌՕԼԼԷՍՏՕՆ (Թարգմ). . . . . — 60
6. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆ ՊԷՊՕ կոմէդիայ 3 ար. . . . . — 60
7. Բարրօ՝ երեխաների առ իրենց ծնողք պարտ. . . . . — 40
8. Տիւզէնճեան Տոմարակալութիւն (կազմած) . . . . 2 —
9. Կոստանեան՝ Հիւսուածք 3 հատոր . . . . 3 —
10. Պօղ և Վիրգինէ, ոսկեկազմ, գրաբար 3 50

Նուտով լոյս կը տեսնի Ավենարիուսի ԹԱՄԱՄԱԶ ՄԵՂՈՒ անունով գրքոյկը, թարգմանութիւն օր. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ, գեղեցիկ պատկերներով. գինը լինելու է 40 կ. գրքոյկը արժանացել է առաջին ՊԱՐԳԵՒԻ Ֆրէբէլեան ընկերութեան. վաճառվելու է ԿԵՆՏ. ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ:

Անցագիրների կանոնադրութեան XIV հատորի 1 յօդուածի համեմատ ոչոք իրաւունք չունի հեռանալ իր բնակութեան տեղից առանց օրինաւոր վկայութեան կամ անցագրի (յօդ. 2, 5, 4, 9, 10, 12, 13, 14, և 15 նոյն կանոնադրութեան): Նոյն կանոնադրութեան 141 յօդուածի համեմատ մեշչանները, բոլոր կարգի գիւղացիկ և ծառաները, որոնք իրանց բնակութեան տեղից բացակայ են և գտնվում են կայսերութեան զանազան տեղերում 30 վերստ հեռաւորութեամբ իրանց բնակութեան տեղից արհեստներով կամ աշխատանքով ապրելու համար, պարտաւոր են տպված անցագիրներ ունենալ: Ծառայութեան մէջ գտնվող և ծառայութենից դուրս եկած աստիճանաւորների համար, նոյնպէս հոգևորականների, կուսակրօնների, տօհմական և անձնական ազնուականների, սրանց պլինների անցագիր վերցնելու ձևը մեկնված է անցագիրների կանոնադրութեան XIV հատորի 51, 52, 57, 59, 60, 63, 68, 71, 72, 75, 89, 92, 112, 118, 119, 139, և 142 յօդուածների մէջ: Նոյն կանոնադրութեան 41 յօդուածի համեմատ ժամանակամիջոցը անցած անցագրով ոչոք ոչ մի տեղ ապրել չէ կարող: Այն անձները, որոնք ժամանակամիջոցը անցած անցագիրներ ունեն, կամ նրանց կորցրել են, պարտաւոր են անցագիրների կանոնադրութեան 42 և 211 յօդուածների համեմատ վարվել: Առանց օրինաւոր վկայութեան կամ ժամանակամիջոցը անցած անցագիրներով ապրողները, բացի այն որ պէտք է տան հարկաւոր վճարը անցագրի համար հաշտարար դատաւորներից որոշված պատիժների կանոնադրութեան 61 յօդուածի համեմատ ենթարկվում են դրամական տուգանքի, որ լինելու օրը 15 կօպէկից և ընդհանուր գումարով 10 րուբլուց ոչ աւելի: Նոյն տուգանքի ենթարկվում են և նրանք, որոնք իրանց մօտ պահում են մարդկերանց առանց անցագրի, կամ ժամանակամիջոցը անցած անցագրով: Վերև մեկնած հանգամանքները ի նկատի ունելով առաջարկում եմ Թիֆլիսի բնակիչներին, եթէ նրանց մօտ բնակվում են կամ ծառայում են այնպիսի մարդիկ, որոնք օրինաւոր անցագիրները չունեն, կամ որոնց անցագիրների ժամանակամիջոցը անցել է, այդպիսիներին ներկայացնել իմ վարչութիւնը, հակառակ դէպքում այս պահանջը չը կատարողները դատաստանի կենթարկվեն հաշտարար Դատաւորներից որոշված պատիժների կանոնադրութեան 61 յօդուածի համեմատ: Մի և նոյն ժամանակ հարկաւոր են համարում յայտնել քաղաքի պ. պ. բնակիչներին, որ այն անձինքներին, որոնք կը բռնվեն առանց վկայականների կամ անցագիրների երբէք չեմ յանձնի մէկի պատասխանատուութեանը, այլ էտապով կուղարկեմ իրանց հայրենիքը: Մայիսի 6 1879 թ. Թիֆլիս: Թիֆլիսի գլխաւոր Պօլիցմէյստեր գնդապետ Մերկլինգ:

1—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԳՈՐԾԱԿԱՏԱՐՆԵՐԻ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ պատիւ ունէ յայտնել ընկերութեան պ. պ. անդամներին, որ ընկերութեան ԲՆԱԿԱՐԱՆԸ արդէն վարձված է Չիթախօվի տանը, Գօլօվինսկի պրօսպէկտի վրա և խընդրում է անդամական ՏՈՒՐՔԸ չը վճարող պարոններին, նոյնպէս ընկերութեան անդամ գրվել ու, փող վճարելու և տոմսակ ստանալու համար ցանկացողներին դիմել ընկերութեան ստարշինա Պ. ՄԵՀՐԱԲՕՎԻՆ, Գօլօվինսկի պրօսպէկտի վրա, Շիօևվի տանը, խանութ № 5:

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ յայտնում է, որ իր ներկայութեամբ ՄԱՅԻՍԻ 22-ին լինելու է ԱՃՈՒՐԴ առանց ԿՐԿՆԱՃՈՒՐԴԻ ՄԵՏԵԽԻ ամրոցի և ԲԱՆՏԻ համար երեք ստուարանի ՓԱՅՏ հասցնելու համար: ՄԵՏԵԽԻ ամրոցի համար հարկաւոր է 149 սաժէն և 1 արշին, իսկ բանտի համար 136 սաժէն: Փայտը պատրաստվում է եկող 1880 թուականի համար.

1—3

200 տակառ ՑԷՄԵՆՏ (Պօրտլանդի) ստացված է: Դիմել արխիտէկտօր պ. ՍԿՕՑԻԱՆԻՆ, Արսենալնայա փողոցում, Տէր-Ղուկասօվի տանը:

ՄԱՐԻԱՄԵԱՆ-ՅՈՎՆԱՆՆԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ուսումնարանի տարեկան քննութիւնները լինելու են հետևեալ կարգով.—

Մայիսի 15-ին Կրօն և Սրբազան Պատմութիւն
„ 16 և 17 Հայոց լեզու
19 Ռուսաց լեզու
22 Թուաբանութիւն
25 Բնական գիտութիւններ և Աշխարհագրութիւն

Տեսուչ ուսումնարանի.
Ց. Չիգիանեանց